

“Molla Nəsrəddin” – 10 cildliyinin VI cildinə ön söz

1906-1931-ci illərdə müəyyən fasilələrlə Azərbaycanın mütəfəkkir yazıçı-dramaturqu və istedadlı vətənpərvər publisisti Cəlil Məmmədquluzadənin (1869-1932) baş redaktorluğu ilə Tiflisdə, Təbrizdə və Bakıda nəşr edilmiş “Molla Nəsrəddin” jurnalı təkcə Azərbaycanda deyil, bütün Türk dünyası və İslam Şərqində böyük nüfuza malik idi. Jurnal irəli sürdüyü kəskin sosial-psixoloji, iqtisadi-siyasi, mədəni-mənəvi, humanitar problemlər, həqiqi sənət əsəri olan nəsr və nəzm örnəkləri, kəskin, müasir mövzulu karikaturaları ilə bu gün də aktuallığını itirməyən şəkilli satirik bir toplu olmuşdur.

Əksər nömrələri ərəb əlifbası ilə işıq üzü görən bu jurnal Azərbaycanda gedən əlifba islahatları ilə əlaqədar olaraq, əski əlifbanı bilməyən həmvətənlərimiz, xüsusən gənc nəsil üçün əlçatmaz olduğundan onun milli-mənəvi dəyər kimi çağdaş nəslə çatdırılmasına ehtiyac yaranmışdır. Bu səbəbdən Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun Mətnşünaslıq şöbəsində keçən yüzilliyin ikinci yarısından etibarən uzun illər boyu jurnalın tam mətni ərəb əlifbasından kiril əlifbasına transfoneliterasiya edilmişdir.

Sovet hökumətinin Azərbaycanın klassik irsinə məlum münasibəti nəticəsində 12 cildə çapı nəzərdə tutulan jurnalın yalnız bir cildi kiril əlifbası ilə işıq üzü görmüş, SSRİ Rusiyasının uzun illər sərvətlərimizi mənimsəməsinə baxmayaraq, Moskva tərəfindən vəsait ayrılmadığına görə jurnalın makinadan çıxmış əlyazması uzun illər Ədəbiyyat İnstitutunun dəmir seyflərində toz-torpaq içində yatıb qalmışdır.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra ölkəmizin qarşılaşdığı maliyyə çətinliklərinə baxmayaraq, 1996-2011 ci illər arasında jurnalın tam mətni latın qrafikalı Azərbaycan əlifbası ilə 8 cildə 700 nüsxə sayda, nəfis şəkildə rəngli illüstrasiyalarla çap edilmiş və molla-nəsrəddinsevərlərin istifadəsinə verilmişdir. Əlbəttə, əhalisi artıq 10 milyona yaxınlaşan, 100 minlərlə ziyalı ordusuna, vətənpərvər, millətsevər gənclərə malik olan Azərbaycan və xaricdəki on milyonlarla azərbaycanlı üçün bu rəqəmin çox cüzi olduğu heç kimə sirr deyildir. Məhz bu səbəbdən “Şərq-Qərb” nəşriyyatının vətənpərvərlik

missiyası sayəsində jurnalın 10 cildə yeni nəşrinin həyata keçirilməsi qərara alınmışdır.

Oxucuların ixtiyarına verilən VI cildə 1921-ci ildə Təbrizdə çıxmış 8 nömrəsinin son 7 sayı, 1922-ci ildə Bakıda çıxmış 8 sayı, 1923-cü ildə çıxmış 32 sayı, 1924-cü il boyu işıq üzü görmüş 29 sayı – cəmi 76 nömrə salınmışdır. Bu dövrdə nəşr olunmuş istər Təbriz, istərsə də Bakı nömrələrini fərqləndirən cəhətlərdən biri də orta səhifələrdə şəkil verilməməsidir. Güman ki, bu həm də, “aləmlərin mayallaq aşdığı” (Cəlil Məmmədquluzadə) həmin dövrdə özünü göstərən poliqrafiya problemləri ilə bağlı olmuşdur. Hər halda, bu illərdə biz artıq ildə 52 nömrə çap edən səliqəli “Molla Nəsrəddin”i görmürük.

Bolşevik rejiminin “dəmir daban”ının hələ azadlıq ideyalarını tam gücü ilə basıb əzmədiyi bir dövrdə, totalitar ideologiyanın şüarlara hələ tam hakim kəsilmədiyi, ölüm qorxusu altında insanları eyni cür düşünməyə vadar etmədiyi bir zamanda Cəlil Məmmədquluzadənin “Molla Nəsrəddin”i də kifayət qədər tez-tez “ayağını cızıqdan qırağa” qoyur, bəzən açıq şəkildə, bəzən isə ezopvarı bir sarkazmla rejimin yaramazlıqlarını onun üzünə vurmaqdan çəkinmirdi. Məsələn, 1923-cü ilin 15-ci nömrəsində baş məqalə kimi yazdığı “Maarif” adlı yazısında maarif komissarı Sultan Məcid Əfəndiyevin məqaləsinə işarə edərək deyirdi: “...məqalənin (Sultan Məcid Əfəndiyevin məqaləsi – T.K.) böylə bir yerləri var ki, onları oxuyan gərək qabaqca gülə, amma sonra, bəlkə, ağlamağı tutacaq. Ya da qabaqca gərək ağlaya, sonra gülməyi gələ”. Daha sonra məqalə müəllifindən iqtibas etdiyi fikirlərə münasibət bildirən Mirzə Cəlil yazır:

“Əvvəla: Sultan Məcid yazır: Biz inqilabın qabaqlarında o qədər özümüzü təriflədik ki, axırda baxdıq gördük, hələ inqilabdan qabaq mövcud olan məktəblərin sayıca da indi bizim məktəbimiz yoxdur”. Bu fikrə “Çox qəribədir!” sözləri ilə münasibət bildirən böyük satirik ikinci səbəbi də göstərir:

“Saniyən: Müəllimlərimiz təmamən qaçırılar Quba meydanına, o səbəbə ki, səkkiz aylar ilə məvacib almırdılar (bu da çox məzəli!).

Salisən: Məktəb kitablarımız Türkiyənin Kürdüstan və Ərəbistan dilində yazıldıqları səbəbdən onların içindən millətimiz bir mətləb çıxarda bilmədi. (Bu da çox təəccüb?!)”

“Molla Nəsrəddin” jurnalının fəaliyyət göstərdiyi 25 il ərzində bir vətənpərvər, insansevər, mütəfəkkir, qeyrətli yaradıcı şəxsiyyət kimi Mirzə Cəlili düşündürən, ağrıdan ictimai-siyasi, mədəni, dolanacaq problemləri bu dövrdə də yüksək səviyyədə öz əksini tapmışdır.

“Fəhlə-kəndli hökuməti” adından riyakarcasına bir maska kimi istifadə edən dövlətdə fəhlələrin, kəndlilərin acınacaqlı halda yaşamasına acı-acı gülən böyük

Ədib bu cür zülm və zorakılığın uzun müddət davam edə bilməyəcəyi qənaətinə gəlir. Doğrudan da, 1922-ci ildən yetmiş il sonra Azərbaycan xalqı bolşevik boyunduruğunu qıraraq özünün müstəqil dövlətini qurdu.

Yuxarıda adını çəkdiyimiz “Maarif” məqaləsindən də görünür ki, həmişə olduğu kimi, bu illərdə “Molla Nəsrəddin” dilin saflığı probleminə böyük önəm vermiş və dəfələrlə bu məsələyə qayıtmaqdan yorulmamışdır. Örnək üçün 1922-ci ilin 5-ci sayının üz qabığındakı əmək yazılarını göstərə bilərik. Əlində bir parça kağız, üzündə əzab və yorğunluq ifadəsi, şəhərin küçələrində avara qalmış bir kəndlinin təsviri altında onun dilindən yazılıb:

“İdarənin adı rusca, ərəbcə, küçələrin adı da ingiliscə. Mən bisavad kəndli başıma nə kül töküm?”

Beynəlxalq məsələlərdə həmişə özünü suda balıq kimi hiss etmiş “Molla Nəsrəddin” bu illərdə də beynəlxalq münasibətlər üzrə əsl professional olduğunu istər yazılarında, istərsə də karikaturalarında heyrətamiz bir ayıqlıqla göstərmişdir. Xüsusən “Yaxın Şərqi məsələsi” rubrikası altında verilən şərhələrdə biz bunun əyani ifadəsini görə bilərik.

Ən müxtəlif problemləri mövzu olaraq seçən jurnalda hətta iqtisadiyyat üzrə ekspert səviyyəsində yazılar da verilmişdir. Bütün bu dediklərimiz “Molla Nəsrəddin” jurnalının bu gün də aktual olduğunu və bizimlə birgə addımladığını göstərir.